

JAARBOEK VOOR
MUNT- EN PENNINGKUNDE

51

1964

KON. NED. GENOOTSCHAP VOOR MUNT- EN PENNINGKUNDE
AMSTERDAM

Commissie van redactie:

Dr. H. Enno van Gelder, Voorburg;

Drs. G. van der Meer, 's-Gravenhage;

Drs. O. N. Keuzenkamp-Roovers, Voorburg;

Prof. Dr. A. N. Zadoks-Josephus Jitta, Amsterdam.

Alle correspondentie betreffende redactie en administratie
te richten aan het secretariaat: Zeestraat 71B, 's-Gravenhage.

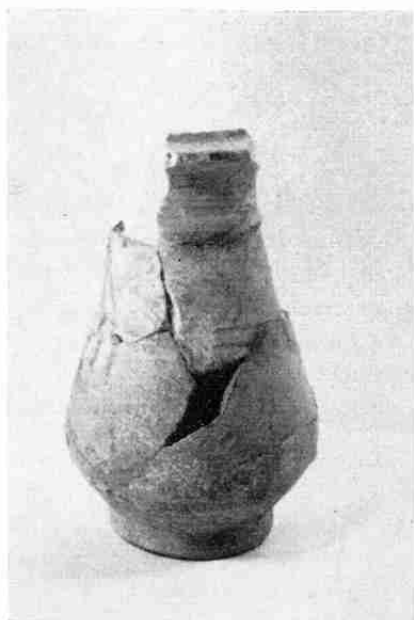
MUNTVONDSTEN

Maastricht 1963 — In het afgelopen jaar zijn door de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek intensief opgravingen verricht aan de Stokstraat te Maastricht. Resten van drie romeinse gebouwen zijn daarbij te voorschijn gekomen; van één daarvan werden onder meer de kelder en de hypocaust van een groot vertrek met de stookruimte blootgelegd. In een vertrek naast de stookruimte werd een schatvondst bestaande uit 20 denarii ontdekt; het zijn de volgende:

Vitellius	den	69	RIC 18,3	1
Vespasianus	„ p. Domitianus	79	„ 241, 242	2
„	„		„ 7?	1
Titus	„ p. Vespasianus	80-1	„ 62	1
Domitianus	„	95-6	„ 192	1
Traianus	„	103-11	„ 128, 271	2
Hadrianus	„	118	„ 44a, 52	2
„	„	119-22	„ 81b	1
Antoninus Pius	„	138	„ 11c	1
„	„	145-61	„ 137	1
„	„	158-9	„ 293	1
„	„ p. M. Aurelius	160-1	„ 490	1
M. Aurelius	„	170-1	„ 227,2	1
„	„ p. Faustina II	161-75	„ 689, 711	2
„	„ p. Lucilla	164-9	„ 771	1
„	„ p. Commodus	177	„ 626	1

 20

Van de munten zijn, zoals verwacht kon worden, de oudste het sterkst afgesleten. De vondst is waarschijnlijk kort na 177 verborgen. Hij werd aangetroffen tussen de resten van een kookpot, waarin hij ongetwijfeld geborgen was; deze was samen met nog twee potten en een deksel geplaatst op een tegel ca 50 cm onder de vloer van het vertrek, in een hoek tegen de stookruimte aan. Het gat dat daartoe was gehakt, werd daarna met puin opgevuld en met de vloer gelijkgesteld. Ondanks de vrij geringe waarde van de vondst heeft de eigenaar ervan zich dus bijzonder inge-

spannen hem zo veilig mogelijk te verbergen. Dat hij zijn munten later niet heeft kunnen terughalen, is voor zijn ijver stellig geen passende beloning.

De gegevens over de vondstomstandigheden zijn ontleend aan het voorlopig verslag van Prof. Dr. J. E. Bogaers in het Nieuws-Bulletin van de Kon. Ned. Oud. Bond 16, 1963 Kol. *210-1. Voor zijn toestemming de vondst te publiceren willen wij hem hier hartelijk dank zeggen.

JOH. S. BOERSMA

Groningen — Tijdens de veiling van J. Schulman te Amsterdam in februari 1964 werd onder nr. 829 een aureus van Gallienus aangeboden. Deze was afkomstig uit de muntverzameling van een oude Groningse familie, die verder uitsluitend uit Groningse munten bestond. Volgens een in 19e eeuwse hand geschreven aantekening die bij de munt was gevoegd was deze gevonden bij of te Groningen. Dit lijkt op grond van de gegevens inderdaad hoogst waarschijnlijk. De voorzijde van de munt toont de buste van de keizer met stralenkroon naar links en het omschrift GALLIENVS AVG, de keerzijde een naar rechts lopende leeuw met stralenkroon en de tekst COHH PRAET VI P VI F (RIC 370). Het gewicht is 4,45 gr. Het stuk is wat gedeukt maar verder gaaf (Pl. IV, 5).

Deze aureus is voor de praetoriaanse cohorten in 258 te Milaan geslagen; van de serie waartoe hij behoort waren tot dusver alleen antoniniani bekend. Dat, en het feit dat aurei van Gallienus nog niet eerder in het noorden gevonden zijn, maakt dit stuk zeer interessant. Het valt dan ook te betreuren, dat het niet voor ons land behouden kon blijven.

JOH. S. BOERSMA

Haft-tapeh (Iran) 1961 — Door de grote vriendelijkheid van de Heer A. Kahler, en door bemiddeling van Drs. J. P. Guépin, is een laat-romeinse gesloten muntvondst bestaande uit 86 koperen munten in de verzameling van het Kon. Penningkabinet gekomen. De munten zijn in 1961 gevonden in de vlakte van Susa bij het dorp Haft-tapeh, toen een bull-dozer van de Hawaiian Agronomic Company t.b.v. de suikerrietteelt land aldaar gelijkmaakte. De vondst was verborgen in een dikwandig konisch potje met rand, van zandkleurig aardewerk, met een hoogte van 17 cm, een diameter voet van 7 cm en een grootste doorsnee van 11 cm. Toen het potje bij het vinden in scherven uiteenviel, kwamen als een klompje aaneengekit de munten er uit te voorschijn. Na reiniging op het Kon. Penningkabinet bleken het laat-romeinse muntjes te zijn, daterend voor het merendeel uit de 5e eeuw. De vondst vertoont het gewone beeld van een 5e eeuwse muntvondst uit het Oosten¹. De oudste munt is van 335—341. De jongste munt is een Aes IV van Basiliscus die geregeerd heeft van januari 476 tot augustus van hetzelfde jaar. Doordat de munten van zijn opvolger Zeno hier ontbreken, en het bekend is dat er veel munten van deze keizer geslagen zijn², kan de samenstelling van de schat naar alle waarschijnlijkheid kort na 476 gedateerd worden. De geldswaarde van deze vondst is zeer gering, als men bedenkt dat de solidus gelijk was aan 6000—7200 van deze kleine koperen muntjes.

De Romeinen zijn nooit in deze streken doorgedrongen. Wel is bekend dat romeinse soldaten, die gevangen genomen waren met hun keizer Valerianus in 259/260, juist in die buurt te werk gesteld waren. Het is echter onwaarschijnlijk dat een vondst met zo'n geringe waarde aan een soldaat heeft toebehoord. Veel eerder mag men aannemen dat het een door de Sasaniden gevangengenomen arme burger was die in de suikerplantages te werk werd gesteld, en die deze munten als appeltje voor de dorst bewaard heeft. Voor zover bekend zijn in deze streek geen andere laat-romeinse munten gevonden.

Daar de munten veelal in zo'n slechte staat verkeren dat de vz. in de meeste gevallen niet te lezen is, zijn de stukken voor het grootste gedeelte naar de kz. gedateerd.

Het Aes IV dat in de lijst gedateerd wordt van (383)388—402 of misschien later bestaat merendeels uit dunne maar grotere muntplaatjes, die voor het eerst geslagen werden in 383, maar pas in zeer grote hoeveelheden na 388. De 8 exemplaren die na 402 geslagen zijn, zijn kleiner en dikker dan de stukken van voor deze periode.

Keerzijde	keizer	datering	grootte	aantal
Gloria Exercitus, met 1 standaard		335—341	Aes III—IV	1
2 Victoriae geslagen te Trier? of Arles?	Constans (Constantius II) HK 137?	341—346	Aes III—IV	1
Phoenix	Constantius II	346—350	Aes III—IV	1
	Constantius II?	346—361	Aes III	1
St. Virtus met lans barbaar te paard	Barbaars	na 350	Aes IV	1
Securitas Reipublicae		364—378	Aes III	1
2 Victoriae		383—388	Aes IV	2
onleesbaar: grotendeels dunne muntplaatjes (w.o. fragmenten)		(383—)388—402	Aes IV	40
Salus Reipublicae	Arcadius?	388—402	Aes IV	1
Salus Reipublicae		388—402	Aes IV	7
Salus Reipublicae?		388—402?	Aes IV	5
onleesbaar: kleine dikke muntplaatjes		na 402	Aes IV	8
monogram	kruis	na 402	Aes IV	1
kruis	Theodosius II?	402—408 of		
		425—450	Aes IV	2
kruis	Theodosius II?	425—450	Aes IV	1
monogram		(425—)450	Aes IV	5
monogram	Marcianus	450—457	Aes IV	1
geslagen te Cyzicus	CK 2609			
monogram	Marcianus(?)	450—457?	Aes IV	2
leeuw	Leo I	457—474	Aes IV	1
	CK 2260—1			
leeuw	Leo I	457—474	Aes IV	1
	CK 2258?			
leeuw?	Leo I?	457—474?	Aes IV	2
monogram	Basiliscus	476	Aes IV	1

¹ J. W. E. Pearce and M. E. Wood, A late Roman Hoard from Dalmatia, N.C. 1934, p. 269-283; J. W. E. Pearce, A late Roman Hoard from South West Asia Minor, N.C. 1935, p. 21-24.

² Howard L. Adelson, George L. Kustas, *A Bronze Hoard of the Period of Zeno I*, NNM 148 (1962).

HK = P. V. Hill, J. P. C. Kent, R. A. G. Carson, Late Roman Bronze Coinage A.D. 324-498, London 1960, Part I, A.D.324-346.

CK = a.w., Part II, A.D. 346-498.

Venlo 1945 — Na de publicatie van deze vondst in *Jaarboek* 1962, p. 74 zijn nog enkele aanvullende gegevens aan de dag gekomen. Bij hernieuwd onderzoek is gebleken, dat in het Bonnefantenmuseum te Maastricht behalve de 2 reeds genoemde gouden munten nog 7 andere goudstukken uit deze vondst aanwezig zijn. De vroeger gegeven lijst kan dan ook aangevuld worden met:

Brabant, Johanna, gouden lam (De Witte 387) 2 ex. (tezamen dus 5)
dubbel gouden lam (De Witte 389) 2 ex. (tezamen dus 3)

Vlaanderen, Lodewijk van Male, gouden leeuw (Gaillard 214) 1 ex.
gouden helm (Gaillard 216) 1 ex.

Engeland, Eduard III, nobel emissie 1361/9 (North 1231) 1 ex.

Het aantal gouden munten is hiermee op 17 gebracht, wat in overeenstemming is met het getal dat in correspondentie met de Deken van Venlo, gevoerd kort na het vinden van de munten op 17 september 1945, genoemd wordt. Daar in dezelfde briefwisseling een aantal van ± 50 zilveren munten genoemd wordt en 65 zilveren munten beschreven zijn, mag wel aangenomen worden, dat de schat thans volledig bekend is.

H.E.v.G.

Olst 1963 — In het najaar van 1963 werd bij het ploegen van een akker onder Olst (waarin ook vroeger al eens enkele munten gevonden waren) een belangrijke vondst van 15e eeuwse munten gedaan. De schat, die in een aardewerk kruikje geborgen was geweest, bestond uit 95 zilveren munten, terwijl later nog 5 stukken kennelijk van dezelfde herkomst in de onmiddellijke nabijheid werden aangetroffen. Na reiniging en determinering op het Kon. Penningkabinet kon het volgende overzicht worden opgesteld.

Holland

Willem V, groot (emissie 1378)	vdChijs	6, 25	1
Albrecht, groot (emissie 1390)		7, 5	1
Willem VI, leeuw (emissie 1411)		8, 5	1
Jan, tuin (met lopende leeuw)		12, 11	6
halve tuin (id.)		12, 13	3

Utrecht

Frederik van Blankenheim, dubbele groot Rhenen	vdChijs	14, 20	2
dubbele groot Hasselt		14, 14	8
groot Hasselt		14, 17	3
Rudolf van Diepholt als postulaat, dubbele groot		15, 4	5
groot Deventer		15, 3	6

Gelre

Willem I, groot Arnhem (emissie 1381)	vdChijs	7, 10	1
Reinald IV, dubbele groot Arnhem		9, 8	1
dubbele groot Arnhem		9, 14	7
Arnold, dubbele groot Arnhem		10, 11	4

Aken

Stedelijke munt, turnose 1411(2), 1422	Menadier	112, 119	3
--	----------	----------	---

Schoonvorst

Johan van Heinsberg, tuin (Brabants type)	Menadier	68	1
---	----------	----	---

Brabant

Jan IV, tuin Maastricht (emissie 1418)	de Witte	444	1
drielanders (emissie 1420)		445	2
drielanders Brussel		446	4
halve drielanders Brussel		447	7
Philips van St. Pol ruwaard, drielanders		452	5

Vlaanderen

Lodewijk van Male, halve botdrager	Gaillard	227	1
Philips de Stoute, botdrager (emissie 1389)	DdePas	8, 18	1
halve botdrager (id.)		8, 19	1

schijnsel is ook bij andere vondsten uit dezelfde periode te constateren en hangt samen met de grote onstabieleit, die het muntwezen van de verschillende Nederlandse vorsten in het eerste kwart van de 15e eeuw heeft gekenmerkt. Allerwegen volgden de emissies elkaar snel op, waarbij de intrinsieke waarde der munten telkens verminderd werd, zodat de meeste stukken na een betrekkelijk korte omlooptijd versmolten werden tot nieuwe stukken van hogere nominale waarde.

Duidelijk komt ook in de samenstelling van de vondst de eenheid van de muntcirculatie in de toenmalige Nederlanden tot uitdrukking. Slechts een klein deel van het te Olst, vrijwel op de grens van Gelre en het Oversticht, beschikbare geld was uit de beide buurlanden afkomstig. Een belangrijk aandeel heeft nog steeds — zij het niet zo overwegend als in de 14e eeuw — het machtige Vlaanderen, vooral als bedacht wordt, dat de Vlaamse braspenningen de waardevolste toen circulerende zilverstukken waren. Zeer nauw is de samenhang tussen de in de twintiger jaren geslagen munten van Holland, Henegouwen en Brabant, die bij de tijdgenoten alle als „tuin” bekend stonden. De naam duidt oorspronkelijk de vrij slechte Valencijnse dubbele groten van Willem VI van Holland en Henegouwen aan, waarop een leeuw het Beierse wapen in een omheining of tuin bewaakt. Het type vondt allerwegen ingang, en is hier ook met Maastrichtse en Schoonvorstse imitaties vertegenwoordigd. De muntvoet echter niet het type, werd voortgezet door de dubbele groten met lopende leeuw van hertog Jan van Beieren en door de dubbele groten met twee schilden van hertog Jan IV van Brabant, die dan ook als „Johannes-tuin” resp. „korte kruis-tuin” bekend stonden (de laatste worden tegenwoordig „drielanders” genoemd, omdat zij volgens de — overigens niet uitgevoerde — opzet tegelijk in Brabant, Henegouwen en Holland geslagen zouden worden). Tezamen maken deze verschillende tuinen een derde van de vondst uit.

H.E.v.G.

Culemborg 1963? — In het begin van 1964 werd op het Kon. Penningkabinet een partij 15e eeuwse munten van zeer gevarieerde samenstelling getoond, die niet lang geleden gevonden zouden zijn. Hoewel nadere gegevens over de herkomst niet met zekerheid achterhaald konden worden, mag uit de samenstelling van de partij wel afgeleid worden, dat de stukken inderdaad uit één schat afkomstig zijn, al is deze zeker niet volledig overgeleverd: enerzijds waren vele stukken zo sterk verminkt dat aangenomen moet worden, dat andere door corrosie geheel verloren

gegaan zijn; anderzijds staat het aantal recente stukken in wanverhouding tot de oudere, zodat er rekening mee gehouden moet worden dat een deel van de beter bewaarde exemplaren reeds een andere bestemming had gevonden.

Bijzonder opvallend was nl. het verschil in conservatie tussen een klein aantal bijzonder gave stukken en een massa door vërgaande corrosie veelal nauwelijks te herkennen exemplaren. Hiervoor is echter zeer goed een natuurlijke verklaring te geven. Tegen inwerking van de bodem zijn alle munten met een hoog zilveragehalte goed bestand gebleken; de sterk koperhoudende soorten daarentegen hebben ernstig geleden. Daar in de Nederlanden vóór ca 1460 vrijwel geen zilveren stukken van hoger gehalte dan 40 à 50 % zilver werden geslagen, zijn bijna alle Nederlandse munten, en daarmee de massa van de vondst, zeer slecht bewaard. Goed bewaard zijn daartegenover de recente dubbele stuivers en dergelijke munten van de Bourgondische Nederlanden en van Utrecht die voor het eerst weer 80 à 90 % zilver bevatten, evenals een aantal oudere buitenlandse stukken eveneens van hoog gehalte: de grossi van Venetië en Milaan, de Deense sterling, de blanken en albussen van Metz en Keulen. Evenmin hebben door corrosie geleden de 14e eeuwse Vlaamse leeuwengroot en de vrij talrijke Engelse groats: dat deze er toch onooglijk uitzagen is daaraan te wijten dat deze soorten reeds in de omloop verregaand gesnoeid plachten te worden.

Ondanks de vastgestelde onvolledigheid verdient dit fragment wel een beschrijving zowel om de eigenaardige staat van conservatie als om de vrij ongewone samenstelling. Terwijl de munten uit de Nederlanden, het Rijnland, Engeland en Frankrijk alle tot de normale inhoud van een blijkens het jongste jaartal kort na 1477 verborgen schat behoren en het relatief kleine aantal recente emissies een gevolg is van de fragmentarische overlevering, zijn de enkele stukken uit Denemarken en Italië, hoewel op zich zelf geenszins zeldzaam, nauwelijks in Nederlandse vondsten gesignaleerd.

Holland

Willem VI, gouden schild	vdChijs	5,	4	2
Philips de Goede, gouden schild		12,	2	1

Utrecht

Rudolf van Diepholt	postulaatgulden	15,	1	1
	dubbele groot Deventer	15,	75	1

David van Bourgondië, dubbele groot	19, 44	1
jager Deventer 1476?	18, 23	1
halve jager Deventer 1473	17, 21	1

Gelre

Arnold van Egmond, dubbele groot	11, 19	1
----------------------------------	--------	---

Groningen (stad)

dubbele groot z.j.	7, 28	1
vlieger 14(7?)5	12, 74	1

Brabant

Antonie, botdrager Leuven	De Witte 435	1
Philips van St. Pol (ruwaard), drieland	452	1
Philips de Goede, zilveren pieter	473	1

Vlaanderen

Lodewijk van Male, leeuwengroot	Gaillard 219	1
Philips de Stoute, leliaard	DdePas 7, 9	2
Jan zonder Vrees, braspennig	10, 26	2
Philips de Goede, braspennig (Namen)	20, 41	3
dubbele stuiver	vGelder-Hoc 8-2b	1
dubbele groot	9-2	1
Maria, dubbel vuurijzer 1477	39-3a	1

Henegouwen

Willem IV (VI), tuin Valenciennes (1 ex. met klop Osnabrück)	Chalon 137	3
Jan IV van Brabant, drieland Valenciennes	148	2

Frankrijk

Hendrik VI van Engeland, gros (St. Lô)	Lafaurie 449	1
Karel VII, gouden kroon (Tours)	510	1
blanc (Dijon)	514	1
plaque (Doornik)	480	1

CULEMBORG 49

Metz (stad)

gros au St. Etienne (blank) DeSaulcy 3, 8 2

Keulen

Diederik van Meurs (1414—1463), albus (Riel) Noss 311 1

Ruprecht van de Palts (1463—1480), blank (Deutz) 448 1

Berg

Adolf IX (1408—1423), albus Mühlheim 114 1

Werden (Abdij)

Koenraad van Gleichen (1454—1474), albus Grote 9 1

Denemarken

Erik van Pommeren (1396—1439), sterling Lund Hauberg 7 1

Venetië

grosso (naam doge onleesbaar) 1

Milaan

Giovanni Maria Visconti (1402—1412), grosso Gneccchi 9, 2 1

Filippi Maria Visconti (1412—1447), grosso 10, 11 1

Engeland

Edward III, groot Londen (tekens onherkenbaar) 2

Hendrik VI, groot Londen (em. 1422) 1

groot Calais (em. 1422:1 en 1430:2) 3

half groot Calais (em. 1422) 1

koning onleesbaar:

groot 1

half groot Londen 1

half groot York 1

Schotland

Jacobus I of II, groot Edinburgh 1

Putten (Geld.) 1861 — In het archief van het Prov. Utrechtsch Genootschap voor Kunsten en Wetenschappen werden door Prof. Dr. J. H. Jongkees enkele stukken aangetroffen betreffende een vondst uit 1861, die hij welwillend ter publikatie beschikbaar stelde. Op 29 juli van dat jaar berichtte Ds. J. A. Ruys aan de toenmalige conservator, dat in de buurtschap Diermen onder Putten een pot met 162 zilveren munten was gevonden; twee dagen later zond hij een summiere beschrijving van de aangetroffen stukken, die dan 218 in getal blijken te zijn, met de vraag of het Genootschap tot aankoop wil overgaan. Dit laatste blijkt niet geschied te zijn. Evenmin zijn de munten gekomen in het Kon. Penningkabinet, welks archief geen correspondentie over deze vondst bevat. Welke bestemming de stukken tenslotte gekregen hebben, blijkt verder niet.

De lijst van Ds. Ruys is echter voor het merendeel van de munten voldoende duidelijk om een redelijk beeld van de vondst te geven. Zijn beschrijving kan als volgt worden samengevat.

Bourgondische Nederlanden

Philips de Goede, dubbele stuiver? ¹ ,	Brabant	vGelder-Hoc	8-1	2
	Vlaanderen		8-2	1
dubbele groot,	Brabant		9-1	9
	Vlaanderen		9-2	34
	Henegouwen		9-3	17
	Holland		9-4	4
Karel de Stoute, dubbele stuiver,	Brabant		23-1	1
	Vlaanderen		23-2	1

Overige Nederlanden

Vlaanderen, Jan zonder Vrees, braspenning	DdePas	10, 26	51
Brabant, Antonie, botdrager (Vilvoorde)	deWitte	432	1
botdrager Leuven		435	3
Henegouwen, Willem IV (VI), tuin	Chalon	137	1
Utrecht, David van Bourgondië,			
jager Deventer 1466	vdChijs	17, 11	2
jager 1477(4), 1478			
(36), 1479(2)		18, 24,-28	42
Stad Groningen, jager 1462	vdChijs	11, 56	1
jager 1477		12, 68	3

Hieslum 1925 — Het Fries Museum verwierf onlangs een partijtje van 32 zilveren munten van omstreeks 1500. Deze zijn afkomstig uit een muntschat die reeds in de zomer van 1925 bij een verbouwing werd ontdekt onder de vloer van de veestalling behorende bij Sierdsma-state te Hieslum (gem. Wonseradeel). De munten werden in een kluitje bijeen aangetroffen zonder enig spoor van verpakking.

De schat omvatte oorspronkelijk ruim 40 munten, waarvan enkele geheel vergane exemplaren onmiddellijk werden weggedaan, later nog 5 of 6 stuks (van verschillend type) weggeschonken (thans niet meer te achterhalen), zodat 32 stuks overbleven, die tenslotte van de tegenwoordige bewoner van Sierdsma-state door het museum werden gekocht¹.

De munten werden door het Kon. Penningkabinet gereinigd en gedetermineerd, en kunnen als volgt worden beschreven.

Friesland

George van Saksen, stuiver 1506	vdChijs 7, 10	1
halve stuiver 1505	7, 6	13
halve stuiver 1505	7, 6 var. ²	10
kwart stuiver 1505	7, 9	1

Groningen

Vlieger 1499	vdChijs 14, 100	2
Vlieger 1507	16, 136	1

Utrecht

Frederik van Baden, stuiver 15(11) ³	vdChijs 21, 17	1
---	----------------	---

Bourgondische Nederlanden

Philips de Schone, groot Brabant (em. 1493)	vGelder-Hoc 102-1	1
groot Vlaanderen (em. 1505)	121-5	1
Karel V, groot Brabant (em. 1506)	173-1	1

De jongste stukken van de schat — zoals die thans samengesteld is — zijn de groot van Karel V, die tussen 1506 en 1520 geslagen moet zijn,

de Utrechtse stuiver van 1511 en de Groningse vlieger geslagen tijdens de heerschappij van graaf Edzard van Oost-Friesland in 1507. Daar deze stukken al vrij wat door circulatie gesleten zijn, moet het tijdstip van verberging op enige tijd na 1511 gesteld worden. Het ontbreken van Friese munten jonger dan 1506 pleit niet hiertegen, omdat in Friesland na dat jaar slechts zeer sporadisch werd gemunt.

De vondst vertoont eigenlijk voor de aanvang van de 16e eeuw een opvallend geringe spreiding: van de 32 munten behoren 25 tot de laatste in Friesland zelf geslagen emissie, terwijl de oudere munten van de Friese vorsten en steden geheel ontbreken en buiten Friesland geslagen reeksen slechts met enkele stukken zijn vertegenwoordigd. De massa van de vondst wordt gevormd door de reeks, die hertog George van Saksen in 1505 invoerde in nauwe aansluiting bij de gelijktijdige Bourgondische munten van Philips de Schone: de zilveren munten van deze reeks komen zowel in beeldenaar ⁴ als wat muntvoet betreft ⁵ nauwkeurig overeen met dat voorbeeld. Hoewel het natuurlijk wat hachelijk is uit één enkele vondst te vergaande conclusies te trekken, wordt de indruk gewekt, dat het kennelijke doel van deze emissie, het Friese muntwezen los te maken van de Groningse overheersing en aan dat van de Nederlanden aan te passen inderdaad werd bereikt. In de 15e eeuw werd de circulatie in dit gewest immers in hoofdzaak beheerst door de munten van de machtige stad Groningen; ook de weinig talrijke munten die verschillende Friese steden sloegen in de tweede helft van de eeuw sloten zich nauw daarbij aan. Toen hertog Albrecht van Saksen in 1498 van de keizer het bestuur over Friesland had gekregen, richtte hij onmiddellijk een landsheerlijke munt op, waar munten zowel van Bourgondisch als van Gronings type werden geslagen. De laatste echter in veel groter aantal. Na de dood van Albrecht in 1500 werd aanvankelijk de muntslag voortgezet op naam van zijn beide zoons George en Hendrik, weldra op die van George alleen. Deze wendde zich geheel van de Groningse typen af en nam het Bourgondische stelsel als enig voorbeeld. In 1515 zou hij het bewind in Friesland overgedragen aan Karel V, waardoor het gewest volledig een deel van de Nederlanden werd en later ook een eigen keizerlijke munt kreeg.

H.E.v.G.

¹ De gegevens omtrent vondstomstandigheden en latere lotgevallen werden verzameld door de heer G. Elzinga van het Fries Museum, waarvoor hem hier dank gebracht worde. Een uitvoerige publikatie van zijn hand: *135e Verslag van het Friesch Genootschap*, p. 38.

² Een deel van de halve stuivers bleek niet, zoals de voorafgaande 13 ex. in het hart van het kruis op de kz. een Saksische wapenschildje te vertonen. maar een eenvoudig kruisje.

³ Het ex. is afgebroken, waardoor het jaartal ontbreekt. Het vertoont echter eigenaardigheden in de tekening, die overigens alleen op de ex. van 1511 gevonden worden.

⁴ De reeks bestaat uit: dubbele stuiver (vdC 7, 4), stuiver (vdC 7, 3), halve stuiver of groot (vdC 7, 6), halve groot vdC 7, 8-9) en kwart groot (vdC 7, 7). Alle stukken behalve de dubbele stuiver en de halve stuiver zijn zeldzaam.

⁵ Tekst van de ordonnantie: van der Chijs, Friesland, p. 147.

Zaltbommel 1963 — Bij de afbraak van een oud huis te Zaltbommel werden 46 zilveren munten gevonden, die tussen de scherven van een kannetje werden aangetroffen onder een hardplaat, in de fundering van de schoorsteen. Bij de reiniging op het Kon. Penningkabinet bleek, dat de munten niet los in het potje geborgen geweest waren: op één der munten werd een stukje textiel aangetroffen, dat door de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek gedetermineerd kon worden als linnen en wel als een fragment van een linnen zakje beschouwd moet worden.

Gelderland

Arnold van Egmond, stuiver	vdChijs	11, 19	1
Karel van Egmond, dubbele stuiver 1501	vdChijs	16, 21	3
stuiver 1501		16, 23 var.	1
dubbele stuiver z.j.		17, 29	1
snaphaan		18, 38	3
peerdeke (kwart snaphaan)		18, 41	4

Utrecht

Frederik van Baden, dubbele stuiver 1510	vdChijs	21, 17	1
--	---------	--------	---

Bourgondische Nederlanden

Karel de Stoute, groot, Vlaanderen	vGelder-Hoc	25-3	3
Philips de Schone, dubbele stuiver, Brabant	vGelder-Hoc	61-1	1
stuiver, Gelre		78-4	1
groot, Brabant 1489		85-1a	1
Vlaanderen		85-5	1
vuurijzer, Brabant 1492		98-1	1
groot, Brabant (1493-96)		102-1	2
Vlaanderen (1493-96)		102-5	2
Holland (1493-96)		102-6	2

ZALTBOMMEL

55

	vlies, Brabant 1496		110-1	1
	stuiver, Holland		112-6	2
	dubbele stuiver, Holland 1499		119-6b	1
	stuiver, Brabant (1499-1506)		120-1	2
	Holland 1499		120-6a	1
	groot, Brabant		121-1	2
Karel V,	stuiver, Brabant	vGelder-Hoc	172-1a	1
	groot, Brabant		173-1a	1
	Brabant (Maastricht) 1515		173-2	1
	Holland		173-6a	1

Lotharingen

Antonie (1508-1544),	spadin (halve gros)	De Saulcy	14, 14	4
----------------------	---------------------	-----------	--------	---

Engeland

Hendrik VII?	groat (gesnoeid)	North	1708?	1
--------------	------------------	-------	-------	---

Spanje

Ferdinand en Isabella,	reaal, Burgos	Heiss	21, 85	1
------------------------	---------------	-------	--------	---

De schat kan niet eerder dan 1515 afgesloten geweest zijn, omdat hij een Maastrichtse munt met dat jaartal bevat. Jonger dan dit al tamelijk gesleten stuk van 1515 zijn echter naar alle waarschijnlijkheid de bijzonder gaaf bewaarde ongedateerde snaphanen en kwart snaphanen van Hertog Karel van Gelre. De snaphanen zijn het eerst geslagen volgens een ordonnantie van 1509, maar uit niets blijkt, dat de hier aangetroffen exemplaren (2 met interpunctie * op beide zijden, 1 met * op vz. en ° op kz.) tot de oudste emissie van deze gedurende de gehele verdere regering geslagen muntsoort behoren. De kwart snaphanen of peerdekes worden het eerst genoemd in een instructie van 1530, maar aangezien de reeks instructies niet volledig bewaard is, kan de vervaardiging zeer goed eerder zijn begonnen. Voorlopig lijkt een datering van de schat op ca. 1525 het meest aannemelijk; veel later wordt bezwaarlijk door het geheel ontbreken van munten van Karel V van de emissie van 1521; een vroegere datering stuit af op het feit, dat alle Bourgondische munten evenals de Gelderse van 1501 sterk gesleten zijn.

De datering van de schat is van bijzonder belang omdat hij twee munten van hertog Karel van Gelre bevat, die tot nu toe slechts uit tekeningen in Beeldenaars uit de tweede helft van de 16e eeuw bekend waren.

Stuiver 1501

Vz. wapen Gelre-Gulik, gedekt door twee helmen;

KAROL*DV-GEL*IVL*CO*Z

Kz. gevoet kruis, in de hoeken afwisselend leeuwen en lilies;

EQVITAS*IVDICIA*TVA*DOMINE*1501

Type vdChijs 16, 23 Z. 2,69 g

Dubbele stuiver (ca. 1525?)

Vz. zittende leeuw de wapenschilden van Gelre en Gulik voor zich houdend;

(Gelders Kruis) KAROLVS*DVX*GELRIE*IVLI*CO*Z

Kz. leliekruis, in het hart rozet;

EQVI-IVDIC-IA*TV-DOMI

Type vdChijs 17, 29 Z. 2,89 g Pl. IV, 6

De stuiver van 1501 (bekend was slechts een tekening van een exemplaar met het jaartal 1520) is onooglijk afgesleten, terwijl de ongedateerde dubbele stuiver (alleen uit een tekening bekend, terwijl de bijbehorende halve stuiver, vdChijs 27, 30, in verschillende exemplaren bewaard is) puntgaaf gebleven is. Deze laatste moet dan ook wel in dezelfde periode als de goed bewaarde snaphanen en peerdekes, d.w.z. de tijd waarin de schat verborgen werd, gedateerd worden. Een nadere precisering is echter, zolang de geschiedenis van de muntslag onder hertog Karel nog niet grondiger onderzocht is, niet te geven.

H.E.v.G.

Groede 1943 — Naar eerst thans bekend geworden is, werd omstreeks 1943 te Groede (Zeeuws-Vlaanderen) een vrij omvangrijke muntvondst gedaan, die volgens mededeling ongeveer 200 munten uit de 16e eeuw heeft bevat. Het merendeel der stukken raakte indertijd verspreid, maar 4 gouden en 48 zilveren stukken, waarvan de herkomst uit deze vondst als vaststaand mag worden aangenomen, zijn in particulier bezit te Leiden

bijeen. De samenstelling van deze partij, waarvan het jongste stuk het jaartal 1569 vertoont, doet vermoeden, dat deze als min of meer representatief voor de gehele schat mag worden beschouwd. Deze behoort tot de vrij omvangrijke groep schatten die verborgen werden in de jaren vlak voor de opstand van 1572, die diepgaande wijziging in de samenstelling van de muntomloop veroorzaakte. Zij bestaan uit groot zilvergeld van Philips II en kleiner zilver van Philips de Schone en Karel V, benevens in hoofdzaak Spaanse realen (en veelvouden) en Duitse daalders.

Bourgondische Nederlanden

Karel de Stoute, dubbel vuurijzer, Brabant 1475	GH 34-1	1
Philips de Schone, vuurijzer, Gelre z.j.	53-4	1
vuurijzer, Holland 1492	98-6	1
Philippusgulden, Vlaanderen z.j.	108-5	1
stuiver, Vlaanderen z.j.	112-5	1
Holland z.j.	112-6	6
stuiver, Brabant 1499	120-1	1
Karel V, dubbele stuiver, Brabant 1507	171-1a	1
stuiver, Brabant z.j.	172-1a	1
Holland 1499	172-6	1
gouden Karolusgulden, Gelre	185-4.	1
zilveren Karolusgulden, Brabant	188-1	1
halve reaal, Brabant	191-1	5
stuiver, gewest onleesbaar	192	2
Philips II, Philipsdaalder, Gelre 1557, 1558	210-6aa	2
1/2 Philipsdaalder, Gelre 1563	211-6b	1
Holland z.j.	211-11a	4
1/5 Philipsdaalder, Brabant 1566(2), 1567	212-1b	3
Gelre 1567	212-6d	2
Vlaanderen 1566	212-7a	2
1/2 Bourgondische rijksdaalder, Utrecht		
1568, 1569	241-16	2

Gelre

Karel van Egmond, rijdergulden	vdC 15, 9	1
--------------------------------	-----------	---

Engeland

Hendrik VIII, gouden kroon (emissie 1526)	North 1788	1
---	------------	---

Saksen

Keurvorst Johan Frederik en hertog George, daalder Annaberg 1537	Haupt	37	1
Keurvorst August, halve daalder Freiberg 1554		129	1

Spanje

Ferdinand en Isabella, acht realen Sevilla (na 1540) reaal Sevilla (2), Burgos, Segovia, Toledo (2)	Heiss	76 88 vgl.	1 6
Karel V en Johanna, vier realen Mexico (letters M - G)		6	1

H.E.v.G.

Zoeterwoude 1964 — In het voorjaar 1964 werd in veenachtige grond dicht onder de oppervlakte een partij zeer sterk door corrosie aange-taste zilveren munten gevonden. Bij reiniging en onderzoek op het Kon. Penningkabinet bleek de schat grotendeels te bestaan uit Nederlands kleingeld lopend van 1470 tot 1572, aangevuld met enkele grotere zilverstukken uit de onmiddellijk aan 1572 voorafgaande jaren. In totaal konden 156 stuks worden geïdentificeerd; een groot aantal kleine fragmenten wijst erop dat de schat oorspronkelijk omvangrijker is geweest. De tijd van verberging kan gelijkgesteld worden met het jaartal van de jongste munten 1572, aangezien stukken met de in februari 1573 in Holland voorgeschreven klop Hollandse leeuw niet vertegenwoordigd zijn.

Bourgondische Nederlanden

Karel de Stoute, dubbele groot, Brabant	GH	24-1	1
Vlaanderen		24-3	3
Philips de Schone, halve stuiver (em. 1485), Holland		63-6	1
groot (em. 1493), Brabant (1 ex. met klop burcht)		102-1	13
Gelderland		102-4	1
Vlaanderen		102-5	5
Holland		102-6	5
gewest onleesbaar		102-?	1
stuiver (em. 1496), Brabant		112-1	1
Vlaanderen		112-5	4
Holland		112-6	1
stuiver (em. 1499), Holland 1499		120-6c	1

groot (em. 1505), Brabant (Antw.)	121-1	2
Brabant (Maastr.)		
1506, onl.	121-2	2
Holland	121-6	1
onleesb. (w.o. ex. van Karel V)	121 of 173	8
Karel V, stuiver (em. 1506), Holland 1499		
(met klopp burcht)	172-6	1
groot (em. 1506), Brabant (Antwerpen)	173-1a	31
Brabant (Maastricht) 1508,		
1511, 1512, 1513(2), onl.(6)	173-2	11
Vlaanderen	173-5a	2
Holland	173-6a en b	2
Namen 1513(3), 1514, onl.	173-7	5
halve reaal (em. 1521), Brabant	191-1a	1
Holland	191-6a	1
groot (em. 1521), Brabant	193-1b	8
Gelderland	193-4	3
Vlaanderen	193-5	9
Holland (hybride: vz. van 173-6b, kz. van 193-6)		1
Philips II, vijfde Philipsdaalder, Brabant 1564, 1566, 1572	212-1b	3
Gelderland 1564(2),		
1567(2)	212-6d	4
Vlaanderen 1563	212-7a	1
Holland z.j. (4)	212-11a	4
Utrecht 1571, 1572 (het ex. van 1572 zonder muntteken)	212-16a	2
Overijssel 156?	212-17c	1
tiende Philipsdaalder, Brabant 1571, 1572	213-1b	2
Holland 1571	213-11b	1
groot (em. 1556), Vlaanderen	224-7	1
Holland	224-11	1
Bourg. rijksdaalder, Holland 1569	240-11a	1
Utrecht 1567, 1568	240-16	2
halve Bourg, rijksdaalder, Brabant 1567	241-1	1
Overijssel 1567	241-1	1

Overige Nederlanden

Abdij Thorn, Margareta van Brederode, rijksdaalder 1570
vdChijs 19, 23 1

Duitse Rijk

Stad Keulen, rijksdaalder 1567, 1570 Noss 126, 157 2

Spanje

Ferdinand en Isabella, reaal Sevilla (S/-) Heiss 22, 95 1
Toledo (+/T) 22, 102 1
halve reaal Toledo (T/M) — 1

H.E.v.G.

Eygelshoven 1962 — In 1962 werden in Eygelshoven (L.) bij het herstellen van een oud huis zeven munten gevonden. Verschillende hiervan waren tamelijk gesleten, zodat de muntplaats niet meer vast te stellen was.

Zuidelijke Nederlanden

Albert en Isabella, halve schelling, Luxemburg 1616 GH 315-5
Vlaanderen 1620 315-6
Brabant 1617? 315-?
Philips IV, schelling Brabant 1628 333-?

Bisdom Luik

Maximiliaan Hendrik van Beieren, schelling 1656 Chestret 636
koperen oord z.j. 644

Rijksstad Aken

Keizer Ferdinand III, 1 mark 1648 Menadier —

De laatste munt (gewicht 1,105 g) is het merkwaardigst. Deze vertoont het jaartal (16)48 op de vz. ter weerszijden van het borstbeeld van Karel de Grote — op dezelfde wijze als de gelijktijdige 3 en 2 mark-stukken (Menadier 221 en 227) — en niet als op de bekende 1 mark-stukken van 1643 onder de waarde aanduiding op de kz. (Menadier 228). Het komt dus in type overeen met de 18e eeuwse stukken van dezelfde denominatie (Menadier 254).

J. VINKENBORG

Onstwedde 1957 — Bij het slopen van de fundamenten van het huis „De Katerborg” te Onstwedde, dat in 1956 was afgebrand, werd in 1957 een schat van 71 zilveren munten ontdekt. De stukken werden vrij spoedig onder een groot aantal personen verdeeld en gedeeltelijk verder verhandeld. Bij een uitgebreid onderzoek in 1960 ingesteld door Dr. J. D. van der Waals van het Groninger Museum voor Stad en Lande kon het merendeel der munten worden achterhaald en beschreven. De schat, waarvan 64 stukken bekend geworden zijn, bestaat geheel uit Zuid-Nederlandse ducatonen en Noord-Nederlandse zilveren ridders. De jongste munt is van 1664.

Spaanse Nederlanden

Ducaton, Philips IV, Brabant (A) 1631, 1632(2), 1633, 1634, 1635, 1636(2), 1637(3), 1639(5), 1640, 1647(2), 1648(3), 1649(2), 1650(4), 1651, 1652, 1654, 1655, 1664, 16...	34
Brabant (B) 1635, 1636(3), 1638, 1639, 1646, 1648, 1649(2), 1650, 1652, 1656, 16 . 8	14
Brabant (muntplaats onleesbaar) 1639, 164 . , 1655, 1660, 16...	5
Vlaanderen 1632, 1633, 1649, 1651, 1654(2)	6

Republiek der Verenigde Nederlanden

Zilveren rijder, West-Friesland 1659	1
Gelderland 1659, 1660	2
Kampen 1659	1
Zwolle 1659	1

Onder de niet achterhaalde munten bevonden zich volgens mededeling 2 zilveren ridders, de 5 overige blijven onbekend.

H.E.v.G.

Katwoude 1964 — Op 11 januari 1964 werd bij graafwerk in de kade van de Purmer Ee onder Katwoude (bij Monnikendam) een grote partij 17e eeuwse munten gevonden. De munten bleken in compacte rollen in de venige bodem te hebben gelegen, doch er werd geen spoor van een verpakking meer aangetroffen. Aangenomen moet worden dat de stukken in vergankelijk materiaal, waarschijnlijk een houten kistje, geborgen zijn geweest. De zilveren munten waren zeer ernstig door bodemzuren aan-

getast, zodat de reiniging een ongewoon zware opgave betekende voor de technische staf van het Kon. Penningkabinet. Hoewel vastgesteld kon worden, dat de munten op het ogenblik van verberging nog weinig door slijtage hadden geleden, werd na verwijdering van de dikke oxydkorsten het ongewoon grote gewichtverlies van ca 8 % geconstateerd. Desondanks kon van alle stukken de identiteit worden vastgesteld, al waren veel details verloren gegaan, zodat in een klein aantal gevallen jaartallen en munttekens niet meer leesbaar gemaakt konden worden.

Bij inventarisering bleek de schat te bestaan uit 2 goudstukken en 449 zilveren munten. Het gros hiervan werd uitgemaakt door 207 dukatons en halve dukatons van de Spaanse Nederlanden en het Bisdom Luik en 188 Noord-Nederlandse dukatons of zilveren ridders. Daarnaast werden aangetroffen 9 Zeeuwse daalders, 7 provinciale drieguldens, 4 oudere munten van de Republiek, 2 andere munten van de Spaanse Nederlanden, 11 Luikse daalders en aan buitenlands geld: 8 Franse zilverstukken, 5 munten van Metz en Straatsburg, 2 Zwitserse rijksdaalders en 2 Spaanse dubbele realen. De beide goudstukken zijn een Zuid-Nederlandse souverain en een Nederlandse naslag van een Engelse rozenobel vervaardigd omstreeks 1585, mogelijk te Gorinchem.

De jongste munten zijn een Zeeuwse daalder van 1683 en de drieguldens die alle het jaartal 1682 dragen (met jaartal 1683 zijn deze weinig aangemunt), zodat de tijd van verberging gesteld kan worden op 1683.

De schat vertegenwoordigt dan ook een overgangsfase in de Nederlandse muntomloop. Zoals bekend werden in het tweede kwart van de 17e eeuw in ons land vrijwel uitsluitend de dukatons en patagons van de Zuidelijke Nederlanden in het binnenlands verkeer gebruikt, terwijl de hier geslagen leeuwendaalders en Nederlandse rijksdaalders voor de uitvoer bestemd waren. De invoering in 1659 van de zilveren rijder en de zilveren dukaat (behoudens de beeldenaar gelijk aan dukaton en patagon) verschaft het eigen geld weer een plaats naast de over de zuidgrens aangevoerde soorten. Een klein verschil in intrinsieke waarde tussen de beide soorten maakte echter, dat al spoedig ook de zilveren dukaat = patagon in hoofdzaak handelsmunt werd en de zilveren rijder = dukaton geheel de overhand kreeg. Dat is de toestand die weerspiegeld wordt in vrij talrijke in samenhang met de Franse invasie van 1672 verborgen schatten, die vrijwel uitsluitend uit ridders en dukatons plegen te bestaan. Na de oorlog begint een zeer bewogen periode in de Nederlandse geldgeschiedenis, die eerst met de muntwet van 1694 zijn afslui-

ting vond. De dukaton werd op zijn beurt uit het binnenlands verkeer verdreven, eerst door allerlei door provinciën en steden op eigen gezag uitgegeven muntsoorten, waarvan de hier vertegenwoordigde in 1676 ingevoerde Zeeuwse daalders de eerste waren, daarna door drieguldens, ingevoerd door Holland in 1681, weldra door andere gewesten nagevolgd en tenslotte in 1694 tot Generaliteitsmunt verheven. De vondst van Katwoude dateert uit het begin van deze ontwikkeling: de Noord- en Zuid-Nederlandse dukatons vormen in 1683 nog steeds de grote meerderheid, maar zowel de Zeeuwse daalders als zojuist geslagen drieguldens beginnen daarnaast een rol te spelen.

De overige muntsoorten vormen in hoofdzaak het residu van vroegere fasen in de muntcirculatie. Gouden munten speelden hier te lande al sedert omstreeks 1645 geen rol meer, en werden nog slechts voor export vervaardigd. De Luikse daalders, Franse quart d'écus, de Zwitserse rijksdaalders zijn nog met een enkel danig versleten exemplaar vertegenwoordigd, maar hadden omstreeks 1625 een grote betekenis in de Republiek gehad. De patagon van de Spaanse Nederlanden, die in het tweede kwart van de 17e eeuw de omloop hier vrijwel geheel had beheerst, is nog slechts met één exemplaar aanwezig en dat blijkt nog wel aanvankelijk naar Rusland geëxporteerd geweest te zijn en, voorzien van de daar te lande in 1655 aangebrachte klop, hier teruggekeerd (voor het eerst wordt hier trouwens een jefimok in een Nederlandse vondst gesignaleerd!).

De gehele vondst heeft de volgende samenstelling.

Republiek der Verenigde Nederlanden

Zilveren rijder, Holland 1673(3), 1674(2), 1675, 1676	7
Id. Amsterdam 1672, 1673(2)	3
West-Friesland 1659, 1660(2), 1662(2), 1664, 1666(4), 1668, 1669(2), 1670(4), 1671(2), 1672(4), 1673(4), 1674, 1676, 1677(2), 1679	32
Zeeland 1659(3), 1660(4), 1661, 1662, 1664(3), 1668	13
Utrecht 1659, 1660, 1667, 1669, 1670, 1671, 1674(4), 1679(3), 1680	14
Gelderland 1659(2), 1660(3), 1662(2), 1663, 1664, 1666(2), 1667(4), 1668(2), 1670(8), 1672, 1674, 1679(2)	29
Overijssel 1663, 1664(2), 1666(2), 1668(10), 1676(2), 1677(2), 1679(6)	25

Friesland 1661	1
Deventer 1662(2), 1664, 1666(4), 1667, onl.	9
Kampen 1659(3), 1660, 1664, 1665, 1666(4), 1667(4), 1668(7), 1669(4), 1670(2), 1676(3), 1679(3)	33
Zwolle 1659(4), 1660, 1661, 1664, 1666?, 1667, 1668(4), 1669(3), 1674	17
Halve zilveren rijder, West-Friesland 1672	1
Zeeland jaar onleesbaar	1
Utrecht 1660	1
Gelderland 1668	1
Kampen 1670	1
Zilveren dukaat, Deventer 1666 (V.149,2)	1
Nederlandse rijksdaalder, West-Friesland 1623 (V.64,3)	1
Daalder, Zeeland 1676(2), 1678, 1680(4), 1681, (V.90,1); 1683 (V.90,2)	9
Een derde daalder, Zeeland 1602 (V.89,3)	1
Florijn, Groningen en Ommelanden, jaar onleesbaar (V.181,1)	1
Driegulden, Utrecht 1682(2) (V.110,3)	2
Overijssel 1682(3) (V.141,3)	3
Deventer 1682? (V.151,1)	1
Kampen 1682 (V.164,1)	1
<i>Spaanse Nederlanden</i>	
Philips II, 1/5 Philipsdaalder, Holland 1573 (GH 212-11d)	1
Aartshertogen, dukaton, Brabant (A) 1618	1
Philips IV, gouden souverain, Doornik 1652 (GH 325-9)	1
dukaton, Brabant (A) 1632, 1633(2), 1634(3), 1636(3), 1638, 1639(8), 1640(5), 1645, 1647, 1648(6), 1649(3), 1650(7), 1651(3), 1652(5), 1653, 1654(2 + 1 vals), 1655(5), 1657, 1659(12), 1660, 1661(5), 1662(3), 1663, 1664(6), 1665(2)	89

Brabant (B) 1632, 1634, 1635(2), 1636(3), 1637(2), 1638(2), 1641, 1648, 1649(4), 1650, 1651(2), 1652(2), 1653(2), 1654(3), 1655(2), 1656(2), 1657, 1658(2), 1659(2), 1662(5), 1664(3), 1665(2)	46
Brabant muntplaats en jaar onleesbaar	3
Vlaanderen 1635, 1636, 1644?, 1650, 1652, 1654(2), 1664, 1665(3)	11
Doornik 1632, onleesbaar	2
halve dukaton, Brabant (A) 1634, 1636, 1640, 1647, 1649(3), 1650(2), 1651(2), 1652, 1662, 1664(2)	15
Brabant (B) 1654(2), 1658, 1663, 1665(2)	6
Vlaanderen 1650, 1656, 1661	3
Doornik 1649	1
onleesbaar	1
patagon, Doornik 1647 (met Russische klop 1655)	1
Karel II, dukaton, Brabant (A) 1667, 1668(4), 1670, 1671, 1673(2)	9
Brabant (B) 1666(2), 1668(5), 1670(2), 1673(3)	12
Vlaanderen 1667, 1670, 1673	3
halve dukaton, Brabant(A) 1668, 1673	2
Brabant (B) 1670(2)	2
<i>Bisdom Luik</i>	
Ernst van Beieren, daalder 1611(2) (Ch. 549)	2
Ferdinand van Beieren, daalder 1613(2) (Ch. 586)	2
daalder 1614(2), 1621, 1635, 1636, 1637, onleesbaar (Ch. 591)	7
Max Hendrik van Beieren, dukaton 1668(2), 1671, 1675, onl. (Ch. 641)	5
<i>Koninkrijk Frankrijk</i>	
Hendrik IV, quart d'écu 1594 (Laf. 1066)	1
Lodewijk XIII, quart d'écu 1612 Béarn (Ciani 1691)	1
Lodewijk XIV, écu 1653A, 1653I (Ciani 1849)	2
halve écu 1652I, 1649G (Ciani 1850)	2
kwart écu 1643A(2) (Ciani 1835)	2

heel wat minder eenvormig en reeds van het begin af zijn aanmerkelijke verschillen te constateren. In enkele gevallen veroorloven zich zelfs de plaatselijke regeringen bewust van het model af te wijken: zo vertonen de eerste ridders van Zwolle in plaats van het voorgeschreven *CONCORDIA RES PARVAE CRESCUNT* de stadsspreuk *DA PACEM DOMINE IN DIEBUS NOSTRIS*; pas na een reprimande werd dit in 1660 gewijzigd.

Ook de stempelsnijders interpreteren het voorgeschreven model nog al eens op uiteenlopende wijze. Zij voeren de tekeningen in hun persoonlijke stijl uit, zonder dat er naar uniformiteit wordt gestreefd zoals in het Zuiden. De vorm, die leeuw en kroon op de vz. en paard en ruiter op de kz. kregen, verschilt dan ook sterk van de éne naar de andere munt; een detail als het ornament onder het Generaliteitswapen wordt door iedere stempelsnijder anders uitgevoerd en soms zelfs door één graveur in de loop van zijn werkzaamheden gewijzigd, zoals Roelof van Cuylenburgh te Utrecht in 1661 deed; ook meer opvallende afwijkingen komen voor als het ontbreken van de voorgeschreven omlijsting van het provinciewapen bij de Overijsselaar Claes Hanssen. Aanmerkelijk zijn ook de verschillen in formaat, daar het éne munthuis met dikke en kleine plaatjes werkte, het andere met brede dunne platen. Groot zijn tenslotte de verschillen in bekwaamheid, die tussen de 8 of 9 gelijktijdig werkzame stempelsnijders blijken te bestaan.

In het algemeen blijken de aan de munten van één atelier te constateren verschillen in uitvoering geheel parallel te gaan met de ambtsperioden van de elkaar opvolgende graveurs, zoals Dr. H. J. van der Wiel uitvoerig voor de Utrechtse munt heeft aangetoond. Waar de reeks der stempelsnijders onvolledig uit andere bronnen bekend is, kan deze voor een groot deel uit de munten zelf worden gereconstrueerd. Dit is in het bijzonder het geval in Overijssel, waar de provinciale munt en de drie stadsmunten veelal door dezelfde stempelsnijders bediend blijken te worden en men bovendien verschillende malen stempels uit Utrecht heeft laten komen.

Behalve de zeldzame lokale afwijkingen van de voorschriften en de overal optredende variatie door de persoonlijke invloed van de stempelsnijders, is er nog een derde bron van variatie geweest: de invoering van de machinale muntvervaardiging (in het Zuiden had deze een soortgelijke invloed, maar de invoering had daar pas na 1683 plaats). Toen de Staten van Holland in 1671 besloten de munt te Dordrecht te mechaniseren, kreeg de begaafde Daniel Drappentier opdracht nieuwe stempels te vervaardigen, die in de eerste plaats aan geheel andere technische eisen

moesten voldoen dan de vroegere handstempels. Aan de munten is de nieuwe techniek vooral herkenbaar aan het vlakkere en gelijkmatiger relief, de regelmatige randen en de kleine, maar dikkere muntplaten. Drappentier beperkte zich echter niet tot een technische herziening: hij moderniseerde tegelijk de beeldenaar zelf, zodat van een nieuw type gesproken kan worden. Zowel op de zilveren ridders als op de gouden dukaten, zilveren dukaten, Ned. rijksdaalders en leeuwendaalders is de zgn. „nieuwe slag” van Drappentier aan allerlei wijzigingen in het muntbeeld gemakkelijk te herkennen. Bij de zilveren ridder zijn de voornaamste door hem ingevoerde wijzigingen: het jaartal staat niet meer boven het Generaliteitswapen maar in een cartouche eronder op de plaats waar vroeger een loos ornament stond; de ridder wordt niet meer zuiver van terzijde gezien, maar enigszins à trois quarts, terwijl de uitrusting van ruiter en paard gemoderniseerd is; het provinciewapen onder het paard draagt de bijbehorende kroon.

De nieuwe uitvoering van Drappentier werd dus te Dordrecht van 1672 af gebezigd. Hij vervaardigde — uiteraard volgens hetzelfde model — ook stempels voor andere munthuizen die tegelijk tot modernisering overgingen, zoals Middelburg. Al vrij spoedig werd echter de in het toonaangevende Holland doorgevoerde wijziging overal elders nagevolgd, onafhankelijk van de invoering van machinale vervaardigingswijze: voor 1680 was de nieuwe uitvoering vrijwel overal in gebruik, al was in vele munthuizen nog geen sprake van invoering van de moderne muntpersen (slechts Utrecht voerde de nieuwe slag wel in voor de ridder, maar handhaafde de oude beeldenaars voor gouden en zilveren dukaat tot ca 1730).

Ook in het nieuwe type bracht de persoonlijke werkwijze van iedere graveur nog al wat variatie, al zijn de detailafwijkingen geringer dan bij de oude slag. Een bijzonder opvallende afwijking veroorloofde zich echter Nicolaas Sluyter die te Kampen zowel voor de stedelijke als voor de provinciale munt van Overijssel werkte en daarnaast nog de stempels voor de Gelderse munt leverde. Hij voerde het type van Drappentier zo uit, dat de voor het jaartal bedoelde cartouche ledig bleef en het jaartal op de oude plaats boven de kroon werd gehandhaafd.

In het volgende overzicht zijn de in de vondst voorkomende ridders naar typen en individuele uitvoeringen daarvan gegroepeerd. Er wordt ervan uitgegaan dat de door dezelfde graveur in een reeks van jaren vervaardigde stempels slechts op ondergeschikte punten verschillen (grotere afwijkingen worden afzonderlijk vermeld). De overgang van

oude naar de nieuwe slag (type I naar type II) zal in het algemeen echter niet van de stempelsnijder uitgegaan zijn, maar hem opgedragen door de regering of tenminste door de muntmeester.

Type I

Vz: gekroond wapen van de Staten-Generaal gehouden door twee klimmende leeuwen; jaartal boven de kroon;
omschrift CONCORDIA RES PARVAE CRESCUNT

Kz: geharnaste ruiter galopperend naar rechts; onder het paard ongekroond wapen van de provincie of stad;
omschrift MO(neta) NO(va) ARG(entea) PRO(vinciarum) CONFOE
(deratarum) BELG(icarum), gevolgd door provinciewapen of stadsnaam

Type II

Vz: als voren, doch jaartal in versierde cartouche onder het wapen

Kz: als voren, doch ruiter van gewijzigde tekening en gekroond provincie- of stadswapen

Type IIA

Vz: als type I, doch onder het wapen een ledige cartouche

Kz: als type II

Holland

Stempelsnijders Anthony van der Beek (1653—1666) en Lodewijk Coene (1666—1672)

Type I (Verk. 241, 1-2): niet vertegenwoordigd

Stempelsnijder Daniel Drappentier (1672—1714)

Type II (Verk. 42, 1): 1673, 1674, 1675, 1676

Holland (Amsterdam)

Stempelsnijder Geurt Hoxter (1672)

Type I, doch gekroond provinciewapen op kz. (Verk. 42, 3): 1672

Stempelsnijder Roelof Hensbergen (1673)

Type II (Verk. 43, 1): 1673

West-Friesland

Stempelsnijder Lucas Uytenwael (1648—1681)

Type I (Verk. 61, 1): 1659, 1660, 1662, 1664, 1666, 1669, 1670, 1671,
1672, 1673 en halve 1672

Type II (Verk. 62, 1): 1674, 1676, 1677, 1679

Zeeland

Stempelsnijder Matthijs Hooft Sr. (1652—1666)

Type I (Verk. 81, 1): 1660, 1661, 1662, 1664 en halve, jaar onleesbaar

Stempelsnijder Matthijs Hooft Jr. (1666—1687)

Type I, doch onder Generaliteitswapen engelpopje in plaats van blad-ornament (Verk. —): 1668

Type II (Verk. 81, 3): niet vertegenwoordigd

Utrecht

Stempelsnijder Roelof van Cuylenburgh (1647—1673)

Type I (Verk. 99, 3): a. 1659, 1660, en halve 1660; b. (licht gewijzigd ornament onder wapen): 1667, 1669, 1670, 1671

Stempelsnijder Pieter van Cuylenburgh (1674—1719)

Type I, doch zonder binnencirkels (Verk. 100, 1): 1674

Type II (Verk. 100, 3): 1679, 1680

Gelderland

Stempelsnijder Geurt Hoxter (1650—1672)

Type I (Verk. 4, 3; de Voogt 279—313): 1659, 1660, 1662, 1663, 1664, 1666, 1667, 1668 (1 ex. zonder muntteken: de Voogt 305), 1670, 1672 en halve 1668

Stempels van Roelof van Cuylenburgh te Utrecht

Type I met gewijzigd ornament onder wapen (de Voogt 314): 1674

Stempelsnijder Nicolaas Sluyter (1674—1718)

Type I (de Voogt 319): 1679 over 1677

Type IIA (de Voogt 322): 1679

Overijssel

Stempelsnijder Steven Arndts (1659—1664)

Type I (Verk. 135, 1): 1663 (evenzo de oudere ex.)

Stempelsnijder Claes Hanssen (1664—1672?)

Type I, doch onversierd provinciewapen (Verk. 135, 1 var.): a. 1664, 1666; b. (gewijzigd ornament onder wapen): 1666, 1668

Stempelsnijder Nicolaas Sluyter (1674—1681)

Type II (Verk. 135, 4): 1676, 1677

Type IIA (Verk. —): 1679

Friesland

Stempelsnijder Hillebrant Brongersma (1657—1668)

Type I (Verk. 119, 3): 1661

Deventer

Stempels van Roelof van Cuylenburgh te Utrecht

Type I (Verk. 147, 4): 1662, 1664, 1666 (muntmeesterteken moren-
kop), 1666, 1668 (muntmeesterteken hondje)

Kampen

Stempelsnijder Steven Arndts (1646—1664?)

Type I (Verk. 159, 3): 1659, 1660, 1664

Stempels van Roelof van Cuylenburgh te Utrecht

Type I (als Verk. 159, 4): 1665, 1666, 1667, 1668, 1669, 1670 en
halve 1670

Stempelsnijder Nicolaas Sluyter (1674—1693)

Type II (Verk. 159, 5): 1676

Type IIA (Verk. —): 1679

Zwolle

Stempelsnijder Johan ter Borg (1652—1661?)

Type I, doch afwijkende omschriften (Verk. 168, 4): 1659

Type I (Verk. 169, 1): 1660, 1661

Stempelsnijder Claes Hanssen (1661?—1671?)

Type I, doch onversierd provinciewapen (Verk. —): 1664, 1666,
1667, 1668, 1669, 1674

Type II (Verk. —): niet vertegenwoordigd

H.E.v.G.

Schijndel 1963 — Bij het openbreken van de vloer van een stal werd in oktober 1963 een klomp leem, die zich bevond onder de drempel van de staldeur, stukgeslagen. Er kwam een aardewerk potje tevoorschijn, dat 29 gouden en 121 zilveren munten bevatte. De binnenzijde van de leemkorst vertoonde duidelijk afdrukken van een jutezakje, dat blijkbaar geheel was vergaan en waarin het aardewerk potje moet zijn verpakt alvorens de leem is aangebracht.

Het perceel aan de Gemondse weg, waar de vondst werd gedaan, ligt in een terrein, dat in de winter en in het voorjaar vaak onder water staat. Bij Van Heurn¹ lezen we van de vele overstromingen, die in het midden van de 18e eeuw in de streek tussen Den Dungen en Schijndel hebben plaats gehad. Vermoedelijk is de leembedekking aangebracht als bescher-

ming tegen het bijna jaarlijks optredend „hoogwater”. Als bijzonderheid wist de eigenaar mij te vertellen, dat deze leemklomp in zijn geheel bij een vroegere verbouwing ook al eens te voorschijn is gekomen en toen weer is teruggelegd ter ondersteuning van de drempel. De muntvondst geeft het beeld van een spaarpot, die is weggeborgen kort na 1752 (dukaat van Holland).

¹ J. H. van Heurn, *Historie der Stad en Meijerij van 's-Hertogenbosch*, IV (Utrecht 1778), p. 45, 151, 170.

Gouden munten

Dubbele souverain, Brabant (Brussel), Karel II vGelder-Hoc	344-2b	1
Dukaat, Holland	1732, 1737, 1741(2), 1742, 1743(2), 1745, 1746, 1747(3), 1748(2), 1749(3), 1750, 1752	19
Utrecht	1699, 1730, 1739, 1748(2), 1749(2)	7
Gelderland	1741, 1743	2

Zilveren munten

Zilveren rijder, Gelderland	1670	1
Zilveren dukaat, Zeeland	1695(ZEL), 1697(ZEEL), 1706(ZEL), 1738(ZEEL)	4
Tienschellingstuk, Zeeland	16??	1
Daalders: West-Friesland	1684, 1685, 1686(2), onleesb.(2)	6
Zeeland	1682, 1685, 16??	3
Overijssel	1685	1
Deventer	1686	1
28-stuiver, Nijmegen	1686 (klop HOL.)	1
Deventer	1684(2) (2 x klop HOL, 1 x klop G.O.) 1685 (klop HOL.)	3 5
Kampen	1685 (klop HOL.)	2
Zwolle jaartal onleesbaar	(klop HOL)	1
Groningen (stad)	16?? (klop G.O.)	1
Groningen en Ommel.	1692 (klop wapen van Friesland)	1
Driegulden, Gelderland	1694	1
Overijssel	1682, 1694	2

CELEBES

73

Guldens, Gelderland 1694, 1699, 1701 1703?, 1704, 1705(3), 1709(4), 1710(2), 1712, 1713(4), 1714, 1715, 1721, 1723, 1735(3), 1737(2), 1750?	29
West-Friesland 1703, 1714(3), 1715(2), 1717(2), 1735(2)	10
Holland 1714(2), 1735, 1749	4
Utrecht 1687 (provinciewapen), 1714(2), 1715(2) 1735, 1737	7
Overijssel 1698, 1701, 1706(2), 1718, 1719(3), 1720(4), 1721(2), 1722(2), 1723, 1735	18
Zutphen 1687, 168?	2
Deventer 1687, 1698, 167?(2)	4
onleesbaar, mogelijk Gelderland	1
Ducaton, Brabant (Brussel), Philips IV 1662	1
Karel II 1673	1
Vlaanderen, Karel II 1670	1
Halfcrown, Engeland, Karel II 1670(2), 1676(2), 1677	5
Willem III 1697(3), jaartal onleesb. (4)	7

150

J. P. VAN ERP

Celebes 1947 — In de jaren 1946—1947 kwamen vaak van Java met grotere of kleinere prauwen, „extremisten” naar Celebes en hun activiteit werd door de KNIL-militairen tegengegaan door veelvuldig patrouilleren. Begin 1947 werd patrouille gelopen in de omgeving van het Tempe-meer, dus in het binnenland van Celebes, ongeveer 150 km ten noorden van Makassar. Na enige gevechten, die verliezen aan beide zijden veroorzaakten, werd het houten huis van de extremistenleiders omsingeld. Het bleek te zijn verlaten, werd doorzocht, en daarna in brand gestoken nadat het enige wat nog enige waarde had, nl. een aarden potje met ongeveer 150 muntjes, in veiligheid was gebracht. De munten werden verdeeld. Eén der eigenaars deponeerde later zijn aandeel in het Rijksmuseum. Deze veertig munten kreeg ik tijdelijk in handen ter bestudering. Alle zijn sterk gesleten, zo zelfs dat soms het jaartal onleesbaar is geworden, waaruit blijkt dat ze lange tijd als betaalmiddel hebben gecirculeerd. De oudste munt is van 1745, de jongste van 1849 en van de 40 munten zijn er 3 vals, terwijl het voorkomen van een gewoon Nederlands dubbeltje merkwaardig is. Hieronder volgt een korte beschrijving:

V.O.C.-duit Zeeland	1745, 1788, onleesbaar	S 170 b, 199	3
V.O.C.-duit West-Friesland	jaartal onleesbaar, met recht, vrij breed schild	S 209/258	1
V.O.C.-duit Gelderland	jaartzijde versleten	S 269/282?	1
duit 5-1/16 G	1808	S 557	1
duit Java	1808	S 579	1
½ stuiver Baleark	1812 Z	S 605	1
duit 5-1/16 G	1816 S	S 631	1
½ stuiver	1822 S, 1824 S, 1825 S, 1826 S(2)	S 637, 640, 641, 642	5
½ stuiver	1838 J vals (bestaat niet echt)		1
¼ stuiver	1826 S	S 647	2
½ stuiver	1819, 1821, 1822, 1823, onl. (dubbellijnig schild)	S 671, 674, 677, 678	5
duit	1821	S 687	1
2 cent	1834 V, 1836 J, 1838 J, onl. (1836 of 1839)	S 703, 705, 711	5
cent	1834 V, 1837 V, 1838 J, 1839 J, onl.	S 718, 725, 735, 737	5
cent	1838 J (met ronde 3 en arabische 1)	S 733 var.	1
dubbele V.O.C.-duit	Utrecht 1790 (ster)	S 743, 743d	2
dubbele V.O.C.-duit	Utrecht 1790 (ster) vals		2
Haantjesduit	jaartal onleesbaar	S 990	1

Nederland

10 cent	Willem II 1849	Schulman 535	1
---------	----------------	--------------	---

SUMMARIES OF HOARDS

Maastricht 1963 — During the excavation of three Roman buildings at the Stokstraat at Maastricht in 1963 a hoard of 20 denarii ranging from Vitellius to M. Aurelius was found. They were hidden in a cooking-pot beneath the floor of a room next to the *prae-furnium* together with two other pots. The hoard was probably concealed shortly after 177.

Groningen, 19th century — In the 1964 auction of Schulman an aureus of Gallienus was sold. It belongs to a series which was struck at Milan in 258 and of which only antoniniani had been known so far. The coin was probably found in or near the town of Groningen (Pl. IV, 5).

Haft-tapeh (Iran) 1961 — The Royal Coin Cabinet has acquired a find of 86 late-Roman copper coins which came to light in the plain of Susa. The hoard can be dated to shortly after 476 and probably belonged to a Roman prisoner whom the Sasanids set to work on the sugar plantations in that region.

Venlo 1945 — in *Jaarboek 1962* the main part of this hoard was described, but afterwards it was found that the Maastricht Museum possesses an additional 7 gold coins from it, which are listed here. It may be assumed that the entire hoard has now been reconstructed.

Olst 1963 — In a field at Olst 100 silver coins were found which must have been buried c. 1425. Most of the coins date from the decade before that year, a consequence of the instability of the coinage in the Netherlands in the first quarter of the 15th century which caused earlier issues to be melted down after only a short circulation period.

Culemborg 1963 — A 15th-century hoard of slightly unusual composition is listed and discussed. Most of the coins dating from the first half of the 15th century are badly corroded, due to their low silver content, whereas the 14th-century coins and the issues dating from the third quarter of the 15th century are much better preserved.

Putten 1861 — Notes on a hoard found at Putten in 1861 have been preserved in the archives of the Provincial Utrecht Society for Arts and Sciences. On the basis of these the find has been reconstructed. It consisted of 218 silver coins of high denominations and was concealed c. 1479.

Hieslum 1925 — The Frisian Museum has acquired a parcel of 32 silver coins originating from a find of c. 40 coins which was made in 1925. Most of these were struck in Friesland by Duke George of Saxony. In 1505 he introduced coins which closely followed the contemporary coinage of the Burgundian Netherlands in design and standard. It seems that these replaced the coins of the powerful town of Groningen, which had dominated the circulation in Friesland.

Zaltbommel 1963 — 46 silver coins were found under a hearth-plate in the foundation of a chimney. The hoard can be dated to c. 1525, and contains two coins which had only been known so far from drawings in coin tariffs of the second half of the 16th century (Pl. IV, 6).

Groede 1943 — Some 20 years ago a find of c. 200 16th-century coins was made at Groede, but unfortunately the hoard was dispersed. Four gold and 48 silver coins from this find, which are now in a private collection, have been brought to the Royal Coin Cabinet for identification and are listed here.

Zoeterwoude 1964 — This hoard consisted mostly of small change from the period 1470–1572, with a few large silver coins from the period immediately preceding the year of burial, 1572.

Eggelshoven 1962 — Six coins from the Southern Netherlands and from the bishopric of Liege and one of hitherto unknown type from the town of Aachen were found during repairs to an old house. The latest coin bears the date of 1656.

Onstwedde 1957 — In the foundations of a house a hoard of 71 silver coins was discovered in 1957. Though the coins were dispersed, 64 of them could be traced in 1960 and are listed here. They are all ducats from the Southern Netherlands and silver rijders from the United Provinces.

Katwoude 1964 — This hoard dating from 1683 illustrates the circulation in a period of transition for the Dutch coinage. Ducats from the Northern and Southern Netherlands are still in the majority, but Zeeland daalders and provincial three-guilder pieces have begun to play a role. It is pointed out that the dies of the Southern ducats show a striking uniformity, in contrast to those of the Northern ones. The latter have been classified according to the variations which the successive die-engravers introduced in the general design.

Schijndel 1963 — A jug containing 29 gold and 121 silver coins was found in a lump of clay under the threshold of a stable door. The jug had been wrapped in a jute bag. The clay probably served as a protection against the water which often flooded the region where the coins were found in winter and spring in the middle of the 18th century. The hoard must have been concealed shortly after 1752.

Celebes 1947 — During patrolling activities in the inland of Celebes in 1947 a jug containing c. 150 coins was found. The coins were divided, and only 40 of them have become available for study. The oldest coin dates from 1745, the latest from 1849. With the exception of one *dubbeltje* all the coins were struck for circulation in the Dutch East Indies.

1

2

3

4

6

5

7

8

9

10

